

Croatica XXIII/XIV (1992/1993) – 37/38/39

Izvorni znanstveni članak

Marija Turk

**KNJIŽEVNOJEZIČNA KONCEPCIJA RIJEČKE
FILOLOŠKE ŠKOLE**

UDK 808.62(091)

Djelovanje se Riječke filološke škole tumači djelovanjem njezina utemeljitelja i najdosljednijega sljedbenika Frana Kurelca. U članku je raščlanjena cjelovitost Kurelčeve standardološke koncepcije koja živi i u suvremenom poimanju hrvatskoga standardnog jezika. Posebno se to odnosi na njegovu zamisao o višejezičnom ustrojstvu književnog jezika, na trodijalektnu osnovu hrvatskoga književnog jezika.

Riječka filološka škola pojavila se polovinom 19. stoljeća, u vrijeme promjena i traženja na putovima oblikovanja književnog jezika u Hrvata.¹ O toj školi, njezinom utemeljitelju, predvodniku i jedinom dosljednom sljedbeniku Franu Kurelcu objavljeno je dosta radova.² Tumačenjem Kurelčeva djelovanja, tumači se i djelovanje Riječke filološke škole. Malobrojne Kurelčeve pristalice, okupljene oko njega kao svog gimnazijskog profesora, bile su njegovi više ideološki nego filološki sljedbenici. O Kurelcu su postojala različita, čak suprotstavljena mišljenja: od apodiktički negativnog koje u Kurelcu vidi filologa čija se književnojezična koncepcija udaljila od jezičnog toka štokavštine njegova vremena³ do nekritički panegiričkog⁴ i konačno kritički prosudbenog u cjelovitoj raspravi Zlatka Vincea *Značenje Frana Kurelca kao jezikoslovca*.⁵ Na temelju pomljlivo provedene analize Kurelčevih rasprava i neobjavljenih spisa Zlatko Vince zaključuje kako u osobi Frana Kurelca treba razlikovati filologa i njegovu jezičnu koncepciju od njegovih ljudskih vrлина i nacionalnih opredjeljenja, odnosno od njegovih zasluga što ih je stekao svojim stilom i skrbi za jezičnu čistoću. Iskreni je rodoljub u Kurelcu, drži Z. Vince, nadmašio učenog lingvиста pa su njegove zasluge veće za hrvatsku nacionalnu kulturu nego za razvoj književnog jezika.⁶ Ideje Riječke filološke škole nisu se oživotvorile ni izravno utjecale na književnojezičnu koncepciju u Hrvata. Njegova je zasluga posredna: F. Kurelac je postavio mnoga važna pitanja o književnom jeziku. Pronalazeći odgovor na ta pitanja, hrvatski su filolozi postilirskog perioda morali definirati svoj stav i vrednovati vlastiti program.⁷

Držim kako će ipak biti korisno razmotriti književnojezičnu koncepciju Frana Kurelca, odnosno Riječke filološke škole, da bi se možda s nešto drukčijega gledišta provjerila valjanost nekih dijelova njegova programa.

F. Kurelac nije objavio neko veće filološko djelo – rječnik ili gramatiku. Napisao je nekoliko jezičnih rasprava u kojima je neposredno

¹ Z. Vince, *Filološke škole XIX stoljeća u razvoju hrvatskog književnog jezika*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, knj. 10, Zagreb 1988, str. 159–173.

² Z. Vince, *Riječka filološka škola*, Riječka revija, 1, 1968, str. 56 – 74.

³ Usp. V. Jagić, *Quomodo scribamus nos*, Narodne novine, br. 37–39, 1859, *Recimo koju*, Narodne novine, br. 216–222, 1860.

A. Veber, *Brus jezika*, Pozor, br. 219–221, 1862;

Obrana nekoliko tobožnjih barbarizamah (Djela A. Vebera, sv. III); Viekopis Frana Kurelca, Rad JAZU, knj. XXIX.

⁴ B. Vodnik, *Iz ostavštine F. Kurelca*, Grada, knj. VIII.

M. Breyer, *Tragom života i rada Frana Kurelca, hrvatskoga preporoditelja i književnika (1811–1874)*, Binoza, Zagreb 1939.

⁵ Z. Vince, *Značenje Frana Kurelca kao jezikoslovca*, Rasprave Instituta za jezik, I, Zagreb 1969, str. 221–369.

⁶ Z. Vince, str. 74.

⁷ M. Moguš, *Povijesni pregled hrvatskoga književnog jezika*, u: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1991, str. 55.

progovorio o jezičnim pitanjima⁸ a iz ostale se njegove ostavštine literarnog karaktera na temelju jezika može posredno suditi o njegovim književnojezičnim nazorima.⁹ U raspravama o genezi hrvatskoga književnog jezika o F. Kurelcu se govori kao jezikoslovcu kojeg karakterizira težnja za arhaiziranjem, purizmom i konciznošću jezičnog izraza.¹⁰

Kurelčevo arhaiziranje jezika

Arhaičnost se može potvrditi u Kurelčevim tekstovima na svim razinama, ponajviše na morfološkoj i leksičkoj. Na morfološkom se planu arhaičnost manifestira u dva oblika: kao prava i neprava arhaičnost. Pod pravom se arhaičnošću može podrazumijevati uporaba onih oblika koji su generalno nestali iz cijelog jezika, a Kurelac ih u svome jeziku restaurira. Neprava arhaičnost odnosila bi se na uporabu oblika koji su nestali iz štokavštine, ali su očuvani u čakavštini i kajkavštini; dakle, u sustavima s konzervativnijom morfologijom imeničkih vrsta riječi u množini. Nepravda se arhaičnost potvrđuje na sljedeći način:

1. F. Kurelac se zalaže za stari oblik genitiva množine koji u sinkroniji još funkcionira u čakavskom i kajkavskom narječju. Taj se oblik tvori s /Ø/ morfemom ili s nerelacijskim gramatičkim morfemima /ov/, /ev/ + /Ø/¹¹: kroz pet *godin* (F, IV), svojih *krivic* (F, 25), drugih *mislij* (F, 201), mudrih *narodov* (F, 7)¹²
2. F. Kurelac kao i sljedbenici Zagrebačke filološke škole preporuča zbog postizanja razlikovnosti stare hrvatske oblike (»glede starine

⁸ Književnojezičnim se pitanjima bavi u prilogima *Kako da sklanjamo imena*, izdano 1852. godine u Programu gimnazije Riečke i tiskano u Fluminensiji 1862. u Zagrebu. U tom prilogu Kurelac pledira za tzv. slavenski ili kratki genitiv množine. Svoje je jezične poglede, zasnovane na sveslavenskoj ideji, najpreciznije izrazio u knjizi *Recimo koju* (1860) u kojoj posebno raspravlja o potrebi razlikovanja glagolskog pridjeva s obzirom na rod i broj i to po uzoru na stari jezik. Morfološkim se pitanjima posvetio u prilogima *Placere, O glagolu obicere, kako nam ga u našem jeziku izreći*, Rad JAZU, knj. 15. Leksička je pitanja tretirao u prilogima *Vlaške reči u jeziku našem*, Rad JAZU, knj. XX i *Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika ili o barbarizmih*, Rad JAZU, knj. XXIV. Kurelac je i suradivao u Dežmanovom *Rječniku lěčničkog nazivlja*, izdanog 1868. u Zagrebu.

⁹ Literarnog su karaktera *Runje i pahuljice* (izbor iz Kurelčeva djela koji je priredio B. Vodnik, Zagreb 1916.) i *Fluminensia*, Zagreb 1862.

¹⁰ Z. Vince, isto.

¹¹ Kurelac pledira za kratki genitiv množine, a obara genitiv množine s morfemom /ah/. Polemizirajući s ahavcima, kako podrugljivo naziva predstavnike Zagrebačke filološke škole, on listom obara njihove argumente, utemeljene na tradiciji pisane riječi i zalaže se za »pravi genitiv«.

¹² Primjeri su uzimani iz različitih djela koja se u tekstu citiraju na sljedeći način: F (*Fluminensia*), R (*Recimo koju*), RP (*Runje i pahuljice*), Š (*Stope Hristove*) PS (*Pokorni i mnozi ini psalmi Davidovi*).

i jedinstva Slovinskoga, nu također što je glavno glede bistrine jezika« F, 158) za dativ i lokativ i instrumental množine. On zapravo preporuča implicitnu normu čakavštine i kajkavštine, odnosno ishodišnog jezika naših narječja:

Dat: *sinom* svojim (F, 4) Lok: u *knjigah* (F, 156)

Instr: s *doglavniki* (F, 142).

3. U Kurelčevim tekstovima nalazimo stari enklitički oblik osobnih zamjenica u dativu koji je zadržan još u crnogorskoj štokavštini starijeg tipa:

otoci *nî* jadra puno su još zadržali starinskog jezika (F, 208),
te *vi* govor s takovâ jajeta truhne i paše (F, 162).

4. Stari kondicionalni oblik koji se još rabi u suvremenoj čakavštini vidljiv je u Kurelčevim primjerima:

ja *bim* htio (F, 41), mogao *bim* (F, 181), o kom *bimo* pomislili (R, 152).

5. Oblik za izražavanje budućeg vremena F. Kurelac tvori:

- a) svršenim prezentom glagola *biti* i infinitivom nesvršenih glagola. Ta je pojava karakteristična za čakavštinu srednjeg i južno-dalmatinskog areala:

budu hvalit i *blagoslovit* (F, VI);

- b) prezentom svršenog glagola:

Ako to učinite ... nitko Vam ne *reče*, da ste pameti mlade (F, 22).

Ovo potonje zadržano je kao mogućnost u kajkavštini.

6. Alternacije starog oblika za 1. l. jedn. prezenta s morfemom /u/ s ostalim morfemima. Morfem /u/ češći je oblik u književnim jezicima srednjovjekovlja pa i renesanse, a u nekoliko petrefakta i danas je činjenica nekih zapadnoštokavskih govora:

I *mišlju* da je sada (F, 210) / I *mislim* (F, 159).

Pravi tip arhaične morfologije javlja se u oblicima koji su u sinkroniji hrvatskoga jezika generalno nestali, ali se još mogu potvrditi u nekom od slavenskih jezika.

1. Dual imenica, koji je uz nešto izuzetaka kao kategorija nestao iz hrvatskog jezika, zadržan je u slovenskom:
dvaju *padežu* (F, 210), širokih *rukavu* (F, 4), dvaju *prevodû* (PS, XIX), dvaju *rukopisû* (RP, XVIII).
2. Kategorija određenosti i neodređenosti pridjeva i striktno lučenje obaju oblika u deklinaciji. Neodređeni je lik grafijski markiran:
čistoga zrna (F, 5), srдца *hladnâ* (F, 205), *mene prihvativšû* i *naučivšû* (R, 31), Mulj govora *nespretnâ* i *nepodobnâ* (M, 1).
3. Dosljedna uporaba participa kao deklinabilnih riječi u morfološkom i sintaktičkom smislu koji su u sinkroniji hrvatskoga jezika generalno nestali:

Ne znajući da živu (F, 25), stid nas obuzimao *gledajuće* (F, 30) *izgovorivšu* reče mi to isto (F, 210), naše knjige *pročitavša*, u hrvatska narječja *zavirivša* (F, 223), nu *pošad* u svet... ja u velikom se čudu *našad* (F, 203).

4. Dual u glagola:

Ako su ta dva naroda svadita te s prijateljstva na omrazu *prejdeta* (F, 184), mrsko se *gledasta* (RP, LIV), oba rukopisa *pišeta* (RP, XVIII), u tom *sta složna* (RP, L).

Na leksičkoj se razini arhaičnost također manifestira u oba oblika. Neprava se arhaičnost odnosi na lekseme koji su nestali iz štokavštine ali ne i iz ostalih dijelova hrvatskog jezika. Radi ilustracije izdvojit ćemo iz Fluminensie nekoliko leksema koji još i danas funkcioniraju u čakavštini: *jur* (13) – već; *hraniti* (I) – spremi; *hvast* (161) – hvaljenje; *mirina* (35) – zidine, ruševine; *muka* (151) – brašno; čakavštini i kajkavštini pripadaju ovi leksemi: *čuti* (9) – osjećati, *pozabiti* (19) – zaboraviti itd.

Iako je Kurelac i sam teoretski ograničavao uporabu riječi kojima ne možemo posve razabrati značenje,¹³ ipak se leksikom rado približava jeziku starijeg evolutivnog stanja. Takve je *Rěči vsakom nepoznate*« dodao prijevodu *Stopa Hristovih*. Čak i među takvim riječima koje je sam Kurelac smatrao manje poznatim pronalazimo one koje još uvijek funkcioniraju u dijelovima hrvatskoga jezika i to u čakavskim govorima: *hudoba* – diabolus, der Teufel; *laginja* – olakšanje; *rabiti* – facere, thun, dienen; *šušnjast* – lisnat itd. u kajkavskim govorima: *čislo* – brojanica, *gubinja* – dubina, *halavanja* – buka; *mudno* – detinens, aufhaltend, *perut* – krilo; *poganik* – spiritus impurus, der unreine Geist, *slovo* – riječ, *sprava* – stvar; istovremeno u čakavskim i kajkavskim govorima: *čuti* – sentire, fühlen; *lačan* – gladan, *leh* i *lestor* – saltem, nur; *šegav* – oprezan, lukav.

Surađujući u Dežmanovom *Rěčniku lěčničkog nazivlja*¹⁴ Kurelac je svome učeniku ponudio vlastiti rukopisni rječnik ali i stvarao nove riječi – medicinske termine. Među njima ima i jedan dio takvih koji uprimjeruju nepravu arhaičnost: *Blutgefäss* – *krvni okrutak*. Tako riječ *Gefäss* (= posuda) prenosi riječju *okrutak* koja se u nekim čakavskim govorima (otok Krk, npr.) rabi i danas u značenju posuda,¹⁵ a u kajkavskim i čakavskim govorima još se i danas rabe riječi: *naduti se*, *špitalj* itd.

Tendencija vraćanja jezičnom ishodištu očituje se u Kurelčevim eksplicitnim i implicitnim nazorima i potvrđuje u mnoštvu pravih arhaizama: *čest* (F, I) – sreća; *čislo* (F, 202) – broj; *čreda* (F, 202) – red; *horugva* (F, 29) – zastava; *žazlo* (F, 159) – štap, *vitija* (F, 185) – govornik itd.

¹³ Z. Vince, nav. dj. str. 259.

¹⁴ I. Dežman, *Rěčnik lěčničkog nazivlja*, Zagreb 1868. Dežman je u prijevodu latinske medicinske terminologije stavljao na prvo mjesto ili Šulekov naziv ili svoj prijedlog ili naziv nekog drugog autora već prema prikladnosti termina. Vrlo često se koristi Kurelčevim prijedlogom, koji mu je ustupio »svoje prebogato i dragoceno gradivo.«

¹⁵ Riječ *okrut* znači sud, posuda (polj. okręt: leđa, a prvobitno: sud, posude). *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio VIII, JAZU, Zagreb 1917 – 1922.)

Purističke tendencije

Sukladno vremenu u Kurelčevim se književnojezičnim priložima očitovala naglašena težnja za jezičnom čistoćom. Njegov se purizam iscrpljivao u odnosu prema izravno primljenim riječima stranog podrijetla kao i prema prevedenicama. U svojim purističkim raspravama Kurelac je težio uklanjanju jezičnih elemenata strane provenijencije. Da bi zadovoljio leksičke potrebe i popunio prazninu nastalu uklanjanjem nehrvatskih, odnosno neslavenskih riječi, Kurelac je tragao za vlastitim rješenjima. U prvome je redu rješenja pronalazio revitalizacijom i restauracijom starih, potvrđenih riječi iz bogate hrvatske kulturne i pisane tradicije ili preuzimanjem riječi i oblika iz neštoškavskih, dakle čakavskih i kajkavskih govora. Da bi zadovoljio svekolike novonastale potrebe, Kurelac nije uvijek mogao naći rješenja u dijakroniji i sinkroniji hrvatskoga jezika. Rješenja je tada tražio u slavenskim jezicima, ali u prevodenju i, konačno, stvaranju novih riječi.¹⁶ Kurelac nije bio načelno protiv neologizama, ali je takva rješenja odlagao sve dok nije iscrpio sve ostale mogućnosti jer »nema stvari što većma od čitanja odbija i što većma jezik nagrđuje nego besjede nove kad su nespretnne, t. j. kada niti im korēn onom odgovara čemu su namēnjene, niti su izvedene kako se hoće« (F, 214). »Gledajmo da nam tkanje narodnog jezika bude takovo da mu se *znalac* nadivi« (F, 215).

Kurelac je prevodio čak i riječi klasičnog podrijetla koje su postale internacionalizmima (usp. ocean – veliko more). Ta se tendencija očituje u Dežmanovu rječniku u kojem Kurelac predlaže zamjenu za internacionalne medicinske termine (diastole – odmak, systole – primak), pa čak i za one općepoznate (organizam – slog, dijagnoza – raspoznat ili boljoznanstvo).

U svojoj raspravi *Vlaške reči u jeziku našem* Kurelac je izdvojio oko 300 talijanskih riječi za koje traži zamjenu u hrvatskom jeziku. Kurelac je predložio dobre zamjene (usp. capun – trnokop, štampati – utisnuti, tentati – napastovati) ali je zamjenu tražio i za one koje su dobro integrirane u hrvatskom jeziku: krizma – pomazak, balzam – vonjava mast, čaval – klin, čupati – skubsti itd. U svojoj najvećoj purističkoj raspravi *Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika ili o barbarizmih* Kurelac je posebnu pažnju posvetio preuzetim riječima stranog podrijetla i kalkovima. U popisu riječi koje drži »nespretnim i nepodobnim« postoji više slojeva. Prvi sloj čine tzv. barbarizmi za koje ni sam Kurelac nema drugog rješenja ili ih smatra nepotrebнима: *posada* (od češ. *posádka*), *prostorija*, *sredstvo* itd. Drugi sloj čine riječi za koje Kurelac predlaže rješenje, a ono može biti opravdano, ali i pretjerano pa čak i neprihvatljivo. Primjerice umjesto riječi *prosvēd*, *prosvēdovati*

¹⁶ Primjerice umjesto tuđice *štampati* Kurelac predlaže neologizam *utlačiti* ili prisvojenicu iz ruskog *pečatati*. Umjesto leksema *apostoli* predlaže *posli*, a umjesto *evandēlje blagovēst*.

Kurelac predlaže sintagmu *stavljati otpor, protimbu* ili pojedinačne riječi *odbijati, odmećati*. Tako predložena rješenja ne zadovoljavaju jer je sintagma istovjetnog značenja s gledišta ekonomije izraza manje prihvatljiva od pojedinačne riječi, a predložena zamjena s pojedinačnom riječju nije semantički podudarna. Nepotrebnim, čak pretjeranim zahtjevom mogu se smatrati i sljedeći primjeri: *pučanstvo* zamijeniti s *puk, ljudstvo, čeljad, svētina*. Kurelac predlaže i takve neprihvatljive zamjene kad je riječ o supstinentima različita značenja. Primjerice ruska primljenica *strog* nije isto što i *oštar, osorljiv, žestok, surov, tvrd, ljut, okoran, nemio*. Potpuno zastranjivanje očituje Kurelac u zahtjevu za zamjenu inače funkcionalnih prevedenica s autohtonim riječima ili sintagmama kojima se tako dodaje novo (metonimijsko) značenje. Umjesto *brzjav* Kurelac predlaže *žica*, a umjesto dobro tvorenog glagola *brzjaviti* sintagmu *izručiti po žici*. Predložena rješenja onemogućuju derivaciju, a ambigvitetna značenja stvaraju smetnje u komunikaciji (usp. dostavljač žice!?). Treći sloj čine riječi za koje Kurelac predlaže dobra književnojezična rješenja, npr. *haps – tamnica, zatvor; falinga – grēh, pogreška, opačina, stranput; predmēva – domisao, sumnja*. Takva rješenja zadovoljavaju i suvremenu standardološku praksu.

Neke stilističke značajke

Kratkoća oblika izrazito je svojstvo Kurelčeva jezika i stila. On uklanja sve one jezične elemente koje smatra redundantnima, a oslonac takvom shvaćanju pronalazi u činjeničnom stanju hrvatskih dijalekata ili u slavenskim jezicima ili starijim jezičnim tipovima. Kurelac preferira:

1. kratki genitiv množine jer je činjenica starijeg jezičnog stanja i suvremenih sustava s konzervativnijom morfologijom imenica;
2. genitiv bez prijedloga *od*, potvrđen u tekstovima kanonskog razdoblja staroslavenskog jezika: da koja *vas* moja bude žena (F, 145), poišči *nas* tko Kembridž na mapi (F, 181);
3. oblike nesloženih glagola, npr. prezent za buduće vrijeme jer ga imaju mnogi slavenski jezici, a od južnoslavenskih kajkavski: Ako to učinite (...) nitko vam ne *reče*, da ste pameti mlade (F, 22);
4. perfekt bez pomoćnog glagola, jer je poznat u slavenskim jezicima, osobito u ruskom: Slab je to mudrac, koji ne zna, čega na svētu *bilo* (F, 22), O Vladislavu Menčetiću nitko ne *pomislio*, što ja znam (F, 187);
5. elidiranje samoglasnika: a) u infinitivu ... a mi niti znamo *progovorit* niti *zapevat* (F, 5);
b) u imperativu (što je česta pojava u čakavštini, ali i u drugim sustavima): *recte* (F, 21) muke se ne *plašte* (F, 7), *noste* ga (F, 16), braćo, nu se opet *dižte* (F, 115);
c) u oblicima riječi (što je činjenica sjevernočakavskih govora): *vra-tila se j' kući* (F, 209).

Jedinstvo jezičnih, stilističkih i ideoloških stajališta

Kurelčeva su jezična i stilistička stajališta ideologizirana, prožeta »sveslavenskom misli«. ¹⁷ Kurelac vidi rascjepkanost i potčinjenost malog hrvatskog naroda i njegov položaj zavisian o Beču i drži da će svijest o pripadnosti slavenskoj zajednici učvrstiti hrvatsku samobitnost. Vrijeme oblikovanja Kurelčevih ideoloških stavova ulazi u razdoblje buđenja ideja o slavenstvu. ¹⁸ Na zajedničkoj slavenskoj platformi Kurelac temelji i svoju književnojezičnu koncepciju. Njegov jezik, stil i ideja čine neodvojivo jedinstvo. U svakom je jezičnom rješenju Kurelac pomirio jezične, stilističke i ideološke razloge. Tako primjerice Kurelac predlaže kratki genitiv množine iz sva tri razloga: to je oblik potvrđen u jeziku stare književnosti, imaju ga svi slavenski jezici pa tako i hrvatski osim štokavskog, a stilističko je opravdanje za ovaj oblik njegova kratkoća. Kurelac je smatrao da je povratak u starinu potreban iz ideoloških i jezičnih razloga. Iako zbog jezičnog arhaiziranja predstavlja upućenost na dijakroniju, ideja sveslavenstva upućuje ga na sinkroniju. U njegovu jeziku interferiraju dijakronija i sinkronija. Kurelac odabire i predlaže mnoga jezična rješenja koja je »razvoj štokavskog narječja već davno smjestio, u historiju, ¹⁹ ali ta ista rješenja još žive u čakavštini i kajkavštini ili u nekom slavenskom jeziku. O arhaizaciji bi se njegova jezika moglo govoriti u pravom smislu riječi kada se misli na štokavski razvoj, ali ne i na jezik u cjelini. Lingvistički i ideološki razlozi usmjerili su Kurelca na purizam. Težnja za jezičnom čistoćom javlja se u isto vrijeme kada slični stavovi vladaju i u drugih srednjoevropskih naroda. Kurelac je pripadnik malog, kulturno ugroženog naroda, a takvi narodi čuvaju jezik kao izraz svog nacionalnog identiteta jer »po jeziku narodi vekuju i gospoduju, kako im ga otmeš – sluguju« (F, 35). Sve filološke škole u Hrvatskoj u 19. stoljeću karakterizira u većoj ili manjoj mjeri svjesna i dosljedna skrb za jezičnu čistoću, ²⁰ ta je skrb bila prisutna i u ranijoj prošlosti, a ostala je imanentna i dalje.

Književnojezični obrazac

Osnovna dilema oko pitanja standarda u Hrvatskoj u drugoj polovini 19. stoljeća jest izbor između dviju mogućnosti književnojezičnog mo-

¹⁷ Sveslavenskom misli prožeta su sva Kurelčeva djela, a najviše se ta ideja očituje u djelu *Recimo koju*, u kojoj je cijelo III. poglavlje posvećeno slavenskoj uzajamnosti.

¹⁸ Usp. Herderove misli u djelu *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, IV poglavlje 16. knjige *Slavische Völker* i Kollárove misli izražene u člancima *O slavstvenoj uzajamnosti među kolēni i narēči Slavenskimi*.

¹⁹ Lj. Jonke, *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb 1964, str. 224.

²⁰ U isto vrijeme i Bogoslav Šulek radi na svom *Rječniku znanstvenog nazivlja*. Sukladno purističkim književnojezičnim nazorima njegova vremena B. Šulek za riječi stranog podrijetla traži zamjenu u slavenskim jezicima i u neologizimima.

dela. Prva je mogućnost uzeti za osnovicu jedan živi organski govor pa onda sve što je izvan toga smatrati u standardu neregularnim. Druga je mogućnost uzeti više jezičnih modela starijeg ili mlađeg evolutivnog tipa i na tom temelju stvoriti nadteritorijalni i naddijalektalni, tj. zajednički, artificijelni standardni jezik. Prvu je koncepciju zagovarao Vuk Karadžić (njegovi su zagovornici prevladali devedesetih godina), a drugu poslenici ostalih filoloških škola pa i Riječke.

Kurelac je pledirao za artificijelni tip jezika čiju bi osnovicu činili elementi ishodišnog jezika, a nadgradnju svi slavenski jezici, ali prije svega oni koji su postojali ili još postoje u Hrvatskoj za koju je književni jezik potreban. To je jezik u kojem je inkorporirana »starina i sadašnjost ostalih narečaj svih«. Književnojezičnu vertikalnu čini nasljeđe: stara kulturna baština, pohranjena u svijesti kao nacionalna prošlost, kao beskrajno vrijedan zalag kojeg se Hrvati ne smiju odreći, a očuvan je u književnojezičnim tipovima (crkvenoslavenskom hrvatske redakcije, književnojezičnim hibridima, čakavskom književnom jeziku renesanse, kajkavskom književnom jeziku). Književnojezičnu horizontalu čine živi organski štokavski (najširi sloj), čakavski i kajkavski idiomi. U toj se koncepciji razlikuje Riječka od Zagrebačke filološke škole. Dok je Zagrebačka filološka škola »korisno djelovala u smislu privođenja kajkavaca i čakavaca štokavskom dijalektu«,²¹ Riječka je škola zagovarala književnojezični tip s neposredno inkorporiranim elementima čakavskog i kajkavskog narječja. F. Kurelac je htio sintetizirati dijakroniju i sinkroniju u posebnom artificijelnom tipu književnog jezika. U rješavanju pojedinačnih pitanja F. Kurelac je zanesenjački zastranjivao i zalazio u krajnost pa su mu mnoga pojedinačna rješenja nedosljedna i neprihvatljiva, no globalni mu je plan dosljedan i konzistentan. Oslobođena od ekstremnih i neprihvatljivih pojedinačnih rješenja, suština je predloženog obrasca mogla odgovarati potrebama hrvatskoga književnog jezika jer vodi računa o stvarnom jezičnom stanju i stvarnoj jezičnoj raznovrsnosti u Hrvatskoj. Takav odnos prema književnom jeziku nije osobita novina. Kajkavski pisci katoličke obnove polaze pri izgradnji književnog jezika od istog načela koji su imali i protestanti, tj. od hibridnog jezičnog tipa. U 17. stoljeću sudionici Ozaljskog kruga upotrebljavaju književnu koine na trodijalektalnoj osnovi.²² Jednom otvorena ideja o višejezičnom ustrojstvu književnog jezika nikad nije potpuno nestala iz hrvatske standardološke svijesti. Ta je svijest bila osobito jaka u F. Kurelca. Riječka filološka škola nije osim Kurelca imala školovanih filologa naspram Zagrebačke s precizno artikuliranim programom. Iako je Kurelčev globalni plan bio konzistentan, on nije mogao izdržati konkurenciju i ostaviti dublje tragove. Njegova koncepcija unatoč tome zaslužuje znanstvenu valorizaciju jer temeljne

²¹ Z. Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1990, str. 465.

²² O hibridnom književnojezičnom tipu vidi: J. Vončina, *Jezična baština*, Split 1988, str. 187–248.

odrednice njegova književnojezičnog modela, temeljene na sintezi pisane tradicije i suvremene jezične raznolikosti, nisu prevladane: one se i danas artikuliraju u tezama *Deklaracije o hrvatskome jeziku* iz 1967. godine: »Hrvatski standardni jezik plod je neprekidnog tijeka od prvih glagoljskih pisanih spomenika do danas«. ²³ »Hrvatski standardni jezik, nastao sredinom XVIII. stoljeća, i u naše je doba otvoren prema kajkavskom i čakavskom narječju«. ²⁴

Globalna Kurelčeva standardološka koncepcija živi, dakle i u suvremenom poimanju hrvatskoga standardnog jezika.

SUMMARY

LITERARY-LINGUISTIC APPROACH OF THE RIJEKA SCHOOL OF PHILOLOGY

The work of the Rijeka school of philology stemmed from the work of its founder and most consistent follower, Fran Kurelac. The paper analysed Kurelac's theory of standardology, which influenced the modern view of the Croatian standard language. It particularly applied to Kurelac's idea that the Croatian literary language was based on three principal dialects.

²³ *Deklaracija o hrvatskome jeziku* (drugo izdanje), Zagreb 1991, str. 29.

²⁴ Isto, str. 30
